

Қоғам & Дәуір

Қазақстан Республикасы
Президенті жанындағы
Қазақстанның стратегиялық
зерттеулер институты

2004 жылдан бастап
әр тоқсан сайын жарық көреді

Бас редактор
Алмас Арзықұлов,
ҚР Президенті жанындағы
ҚСЗИ-дің жетекші
ғылыми қызметкері

Редакция мекенжайы:
Қазақстан Республикасы,
010000, Астана қаласы,
Бейбітшілік көшесі, 4
ҚР Президенті жанындағы ҚСЗИ

Телефон (7172) 75-20-20
Факс (7172) 75-20-21
E-mail: office@kisi.kz
www.kisi.kz
www.journal-kogam.kisi.kz

Журнал Қазақстан Республикасының
Мәдениет, ақпарат және қоғамдық
келісім министрлігінде 2003 ж.
19 желтоқсанда тіркеліп, тіркеу туралы
№ 4526-Ж куәлік берілген.

ISSN 2414-5696 (print)
ISSN 2788-5860 (online)

doi.org/10.52536/2788-5860

Индекс 74007

Журнал саяси ғылымдар саласы бойынша
ғылыми еңбектің негізгі нәтижелерін
жариялау үшін Қазақстан Республикасы
Білім және ғылым министрлігі білім және
ғылым саласында сапаны қамтамасыз ету
комитеті ұсынатын ғылыми басылымдар
тізбесіне енеді.

Қоғам &
Дәуір

ҒЫЛЫМИ-САРАПТАМАЛЫҚ ЖУРНАЛ

МАЗМҰНЫ

Мұрат Насимов Мәдени бірегейлік генезисі және ерекшеліктері: отандық ғалымдар тұжырымдары мысалында	7
Дәмелі Нысанкуатова, Нұргүл Исмадуллаева, Бота Нуралина Ақпараттық қауіпсіздікті басқару: медиа кеңістіктегі киберқауіпсіздік саясаты	24
Талғатбек Әминов, Нұржан Қоңырбаев, Алена Ғабдушева Қазақстандағы парламент институтының қалыптасуы – қоғамды демократияландырудың нақты көрінісі	35
Амина Урпекова, Данагүл Копежанова, Бибиғүл Бюлегенова Креативті индустрия саласындағы мемлекеттік саясат: стратегиялар мен тәжірибелер	50
Башир Алию Якасай Нигерияның мемлекеттік басқару жүйесіндегі тайпалардың әсері	67
Жапсарбай Қуанышев, Нұрбек Пұсырманов, Еркебұлан Аманғосов Саяси реформалардың контекстіндегі қазақстандық партиялық жүйенің дамуы	81
Бауыржан Шериязданов, Теңгеш Қаленова, Қуандық Какимов, Динара Әмірзақова Қазақстандағы билікті орталықсыздандыру: қазіргі жағдайы және даму перспективалары	99
Гүлнар Насимова, Гульмира Илеуова, Жұлдыз Басығариева, Айгерім Жунусова Қазақстандықтардың саяси қатысу әлеуеті: төмендеуі немесе қайта форматталуы	116
Майра Дюсембекова, Елдос Жұмағұлов, Ержан Ибраев Ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз етудегі әлемдік тәжірибе	129
Айгүл Забирова, Наталья Сейтахметова Постнормальды кезеңде: исламның рухани және әлеуметтік феномен ретінде интерпретациялары	143

СОДЕРЖАНИЕ

Мурат Насимов Генезис и особенности культурной идентичности: на примере выводов отечественных ученых	7
Дамели Нысанкуатова, Нургуль Исмадуллаева, Бота Нуралина Управление информационной безопасностью: политика кибербезопасности в медиа пространстве	24
Талғатбек Аминов, Нуржан Конрбаев, Алена Ғабдушева Становление института парламента в Казахстане – конкретное проявление демократизации общества	35
Амина Урпекова, Копежанова Данагуль, Бибиғүл Бюлегенова Государственная политика в сфере креативных индустрий: стратегии и практики	50

Қоғам & Дәуір

Қазақстан Республикасы
Президенті жанындағы
Қазақстанның стратегиялық
зерттеулер институты

Башир Алию Якасай
Влияние племен в системе государственного
управления Нигерии 67

**Жапсарбай Куанышев, Нурбек Пусырманов,
Еркебулан Амангосов**
Развитие партийной системы Казахстана
в контексте политических реформ 81

**Бауржан Шериязданов Тенгеш Каленова,
Қуандық Какимов, Динара Омирзакова**
Децентрализация власти в Казахстане:
современное состояние и перспективы развития. 99

**Гульнар Насимова, Гульмира Илеуова,
Жұлдыз Басығариева, Айгерим Жунусова**
Потенциал политического участия казахстанцев:
снижение или реформативное 116

**Майра Дюсембекова, Елдос Жумагулов,
Ержан Ибраев**
Обеспечение информационной безопасности:
мировой опыт. 129

Айгүл Забиров, Наталья Сейтахметова
Интерпретации ислама как духовного и
социального феномена в пост-нормальные времена . . . 143

CONTENTS

Murat Nassimov
Genesis and Features of Cultural Identity: Based on
The Example of the Findings of Domestic Scientists 7

**Dameli Nyssankuatova, Nurgul Istmatullaeva,
Bota Nuralina**
Information Security Management:
Cybersecurity Policy in the Media Space 24

**Talgatbek Aminov, Nurzhan Konrbaev,
Alena Gabdusheva**
The Establishment of the Institution of Parliament
in Kazakhstan is a Concrete Manifestation
of the Democratization of Society 35

**Amina Urpekova, Danagul Kopezhanova,
Bibigul Byulegenova**
Public Policy in the Creative Industries:
Strategies and Practices 50

Bashir Aliyu Yakasai
The Impact of Tribes in the Public Administration
system of Nigeria 67

**Zhapsarbai Kuanyshev, Nurbek Pusyrmanov,
Erkebulan Amangosov**
Development of the Party System of Kazakhstan
in the Context of Political Reforms 81

**Baurzhan Sheriyazdanov, Tengesh Kalenova,
Kuandyk Kakimov, Dinara Omirzakova**
Decentralization of Power in Kazakhstan:
Current State and Development Prospects 99

**Gulnar Nassimova, Gulmira Ileuova,
Bassygariyeva Zhuldyz, Aigerim Zhunussova**
Political of participation potential in Kazakhstan:
decrease or adjustment. 116

Қоғам & Дәуір

Қазақстан Республикасы
Президенті жанындағы
Қазақстанның стратегиялық
зерттеулер институты

*2004 жылдан бастап
әр тоқсан сайын жарық көреді*

Бас редактор
Алмас Арзықұлов,
ҚР Президенті жанындағы
ҚСЗИ-дің жетекші
ғылыми қызметкері

Редакция мекенжайы:
Қазақстан Республикасы,
010000, Астана қаласы,
Бейбітшілік көшесі, 4
ҚР Президенті жанындағы ҚСЗИ

Телефон (7172) 75-20-20
Факс (7172) 75-20-21
E-mail: office@kisi.kz
www.kisi.kz
www.journal-kogam.kisi.kz

Журнал Қазақстан Республикасының
Мәдениет, ақпарат және қоғамдық
келісім министрлігінде 2003 ж.
19 желтоқсанда тіркеліп, тіркеу туралы
№ 4526-Ж куәлік берілген.

ISSN 2414-5696 (print)
ISSN 2788-5860 (online)

doi.org/10.52536/2788-5860

Индекс 74007

Журнал саяси ғылымдар саласы бойынша
ғылыми еңбектің негізгі нәтижелерін
жариялау үшін Қазақстан Республикасы
Білім және ғылым министрлігі білім және
ғылым саласында сапаны қамтамасыз ету
комитеті ұсынатын ғылыми басылымдар
тізбесіне енеді.

**Maira Dyussebekova, Eldos Zhumagulov,
Yerzhan Ibraev**

Ensuring Information Security: Global Experience 129

Aigul Zabirowa, Natalya Seitakhmetova

Views on Islam as a Spiritual and
Social Phenomen in Post-Normal Time 143

Мұрат Насимов

*Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университетінің
қауымдастырылған профессоры, саяси ғылымдарының кандидаты
e-mail: nasimov_m@mail.ru
Orcid ID: 0000-0001-8209-8707
(Қызылорда, Қазақстан)*

МӘДЕНИ БІРЕГЕЙЛІК ГЕНЕЗИСІ ЖӘНЕ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ: ОТАНДЫҚ ҒАЛЫМДАР ТҰЖЫРЫМДАРЫ МЫСАЛЫНДА

Аңдатпа. Бұл мақалада отандық ғалымдардың тұжырымдарын ескере отырып, мәдени бірегейлік генезисі және ерекшеліктері теориялық негізде талданды. Мәдени бірегейлікті анықтаудың түрлі теориялық тәсілдері, оның қалыптасуының негізгі кезеңдері, сондай-ақ мәдени бірегейліктің қалыптасуы мен өзгеруіне саяси, тарихи және әлеуметтік-мәдени процестердің әсері айқындалды. Отандық ғалымдардың зерттеулері мысалында қазіргі қоғам ахуалында мәдени бірегейлік туралы идеялардың ерекшеліктері талданды. Мәдени бірегейлікті қалыптастырудағы этномәдени білімнің рөлін көрсете отырып, әралуандылық пен интеграцияның мәдени бірегейлікке төрт негізгі ықпалы анықталып, талқыланды. Мақалада көркемдік сана мен мәдени бірегейлік арасындағы айырмашылықтар қарастырылып, әрқайсысына тән белгілер ұсынылды. Диаспоралардың мәдени бірегейлікті сақтау қабілетіне назар аударылды. Сонымен қатар, зерттеуде діни бірегейлік, исламтану, ұлттық асхана, этникалық стереотиптер және ғылыми жүйе секілді мәдени бірегейлікке әсер ететін түрлі аспектілер қарастырылды. Scopus деректер базасында «cultural identity» кілт сөзімен индекстелген 13 ғылыми жұмыстың деректерін пайдалана отырып, мақала мәдени бірегейлікті қалыптастыруға және мәдени мұраны түсінуге әсер ететін негізгі факторларды анықтайды. Мақала қорытындысында мәдени бірегейлік ұғымына авторлық анықтама беріледі. Зерттеу мәдени бірегейліктің саясаттану, мәдениеттану және әлеуметтану аспектілерін анықтайды және оны осы салада әрі қарай зерттеу үшін пайдалануға болады.

Түйін сөздер: мәдени бірегейлік, әралуандылық, интеграция, тиесілілік, болмыс.

Мурат Насимов

**ГЕНЕЗИС И ОСОБЕННОСТИ КУЛЬТУРНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ:
НА ПРИМЕРЕ ВЫВОДОВ ОТЕЧЕСТВЕННЫХ УЧЕНЫХ**

Аннотация. В данной статье на теоретической основе проведен анализ генезиса и особенностей культурной идентичности с учетом выводов отечественных ученых. Рассмотрены различные теоретические подходы к определению культурной идентичности, основные этапы ее становления, а также влияние политических, исторических и социокультурных процессов на формирование и изменение культурной идентичности. На примере исследований отечественных ученых проанализированы особенности представлений о культурной идентичности в контексте современного общества. Выявляются и обсуждаются четыре ключевых фактора влияния разнообразия и интеграции на культурную идентичность, при этом подчеркивается роль этнокультурного образования в формировании культурной идентичности. В статье также рассматриваются различия между художественным сознанием и культурной идентичностью, предлагая характерные черты для каждого из них. Особое внимание уделяется способности диаспор сохранять культурную самобытность. Кроме того, в исследовании рассматриваются различные аспекты, влияющие на культурную идентичность, такие как религиозная идентичность, исламоведение, национальная кухня, этнические стереотипы и научная система. Используя данные 13 научных работ, индексируемых по ключевому слову «cultural identity» в базе данных Scopus, в статье определяются ключевые факторы, влияющие на формирование культурной идентичности и понимание культурного наследия. В заключении статьи дается авторское определение понятия культурной идентичности. Исследование представляет собой важный вклад в изучение политологических, культурологических и социологических аспектов культурной идентичности и может быть использована для дальнейших исследований в данной области.

Ключевые слова: культурная идентичность, разнообразие, интеграция, принадлежность, бытие.

Murat Nassimov

GENESIS AND FEATURES OF CULTURAL IDENTITY: BASED ON THE EXAMPLE OF THE FINDINGS OF DOMESTIC SCIENTISTS

Abstract. In this article, on a theoretical basis, an analysis of the genesis and features of cultural identity is carried out, taking into account the conclusions of domestic scientists. Various theoretical approaches to the definition of cultural identity, the main stages of its formation, and the influence of political, historical, and sociocultural processes on the formation and change of cultural identity are considered. Using the example of research by domestic scientists, the features of ideas about cultural identity in the context of modern society are analyzed. Four key influences of diversity and integration on cultural identity are identified and discussed, emphasizing the role of ethnocultural education in shaping cultural identity. The article also delves into the distinctions between artistic consciousness and cultural identity, proposing characteristic features

for each. A particular focus is placed on the ability of diasporas to maintain cultural identity. Additionally, the study addresses various facets influencing cultural identity, such as religious identity, Islamic studies, national cuisine, ethnic stereotypes, and the scientific system. Utilizing data from 13 scientific papers indexed by the by the keyword “cultural identity” in the Scopus database, the article identifies key factors that influence cultural identity formation and understanding of cultural heritage. The article concludes with the author’s definition of the concept of cultural identity. The study represents an important contribution to the study of political science and cultural and sociological aspects of cultural identity and can be used for further research in this area.

Keywords: *cultural identity, diversity, integration, affiliation, existence.*

Кіріспе

Мәдени бірегейлік дербес түсініктерді қабылдау, мінез-құлық және ұжымдық байланысты қалыптастыратын адамзат қоғамын түсінудің негізіне жатады [1, 1-17-бб.]. Мәдени бірегейлік топтың бірегей мұрасы мен дүниетанымын анықтайтын нанымдар, әдет-ғұрыптар, дәстүрлер, тілдер және рәміздердің күрделі желісі [2]. Мәдени бірегейлік генезисі және ерекшеліктері саяси, тарихи, психологиялық және антропологиялық салаларға тереңірек енетін көп өлшемді зерттеулерге сай жүргізіледі. Мәдени бірегейліктің күрделілігін айқындау қоғамның әралуандылық құрылымын дәйектеп қана қоймай, әлеуметтік келісім, топаралық байланыс және бірегейлікті қалыптастыру тетіктерін де белгілейді. Пәнаралық зерттеулердің саяси ғылымдардағы өзектілігіне байланысты берілген тақырыбыз да сұранысқа ие.

Мәдени бірегейлік генезисі мыңдаған жылдар бойы адамзат өркениеттерін қалыптастырған тарихи деректер, көші-қон және өзара әрекеттесулерде терең тамыр жайған [3]. Қоғам дамыған сайын мәдени бірегейлік жаулап алу, отарлау, жаһандану және технологиялық прогресс факторларына сәйкес өзгеріске ұшырап отырады. Мәдени бірегейліктің тарихи траекторияларын түсіну оның әлеуметтік-саяси күйзелістерге қарсы бейімделу сипаты мен тұрақтылығын бағалауға мүмкіндік береді.

Мәдени бірегейлік бір топты екінші топтан ерекшелейтін көптеген белгілерден танылады. Тіл, дін, тағамдар, өнер, фольклор және салт-дәстүрлер мәдени бірегейлікті айқындайтын және ұрпақтан-ұрпаққа берілетін бағыттаушы қызметін жасайды [4, 182-223-бб.]. Бұл ерекшеліктер тиесілілік белгісі ғана емес, қауымдастық мүшелері арасындағы сабақтастық пен ынтымақтастық сезімін тудырады. Осы ерекшеліктерді зерттеу мәдени алмасудың қарқындылығы, гибридтілік пен саяси тұрақтылық арасындағы түсінік береді және қоғамның мәдени әралуандылығының бейнесін ашады.

Отандық саяси ғылымдарда саяси бірегейлік [5] секілді мәдени бірегейлікті жүйелі және жан-жақты зерттеген ғылыми жұмыстар аз. Отандық ғалымдар ұлттық бірегейлік, этникалық бірегейлік, мәдени бірегейлік сынды т.б. түсініктерге көбірек мән береді. Дегенмен, осы түсініктемелер арасында нақты тұжырымдардың жоқтығы зерттеп

отырған түсініктің генезисі және ерекшеліктерін айқындауда алуан түрлі қиындықтар туғызады. Жалпы «Scopus» базасындағы «Article title, Abstract, Keywords» тетігі көмегімен «national identity», «ethnic identity», «spiritual identity», «political identity» және «cultural identity» кілт сөздерінің отандық ғалымдардың жарияланған еңбектер санын анықтауға болады (№1-кесте). Бұл отандық ғалымдардың аталмыш түсініктерге қаншалықты мән беретіндігін және осы мәселелердің зерттелу деңгейін көрсетеді.

1-кесте. «Сіз біздің университеттің логотипі бар сыйлар мен заттарды қолданасыз ба?» деген сұраққа жауаптар (%)

№	Кілт сөз	Жалпы жарияланым саны	Отандық ғалымдар жарияланымдарының саны
1	National identity	25 847	124
2	Ethnic identity	11 222	52
3	Spiritual identity	334	3
4	Political identity	3 597	1
5	Cultural identity	19 933	52

Бұл мақаланың мақсатына саясаттану, тарих, әлеуметтану, психология, антропология және мәдениеттану ғылымдарына сүйене отырып, пәнаралық байланыстар шеңберінде мәдени бірегейлік генезисі және ерекшеліктерін зерттеу жатады. Қолданыстағы ғылыми білімдер мен эмпирикалық дәлелдемелерді синтездеу түрлі контексттердегі мәдени бірегейліктің қалыптасуы, сақталуы және өзгеруінің негізінде жатқан күрделі процестерді түсіндіру міндеттерін көрсетеді. Осы талпыныс адамзаттың мәдени әралуандылығына тән күрделіліктер және оның заманауи қоғам үшін салдарын тереңірек түсінуге үлес қосатындығына үміттенеміз.

Зерттеу тақырыбының өзектілігі, мақсаты мен міндеттеріне байланысты мақалада келесі сұрақтарға жауап іздейміз: (1) мәдени бірегейлікті зерттеуде қандай ерекшеліктер бар? (2) мәдени бірегейлікті зерттеуде отандық ғалымдар қандай тұжырымдар ұсынады?

Бұл зерттеу саяси ғылымдардағы жаңа ізденістерді дамытуда бірнеше маңызды теориялық және тәжірибелік серпіліс тудыруы ықтимал:

1) көпсалалы интеграция және теориялық жаңа бастамалар: мәдени бірегейлік генезисі мен ерекшеліктерін зерттеу саяси ғылымдар мен мәдениеттану тоғысындағы қазіргі заманғы саяси процестерді түсінуге жаңа теориялық көкжиектер мен әдіснамалар ұсынады. Осы идея негізінде ұлттық бірегейлік, саяси бірегейлік, мәдени-идеологиялық негіздер мен қоғамдық келісімді қалыптастыратын ортақ тетіктерді анықтауға болады;

2) отандық ғалымдар қалыптастырған тұжырымдамалар өзектілігі: қазақстандық ғалымдар ұсыныстары жаһандық, ұлттық және аймақтық деңгейдегі мәселелерді ұғындырады. Іс жүзіндегі теориялар мен

әдіснамалардың саяси ерекшеліктерін айқындау жаңа зерттеулер үшін негіз болады;

3) саяси субъектілік пен қоғамдық келісім: мәдени бірегейлік тұжырымдарының дамуы саяси субъектілік концепцияларын қайта қарауды талап етеді. Мақалада ұсынылған тұжырымдар елдің саяси мәдениеті, халықтың саяси қатысуы мен қоғамдық келісімді қалыптастырудың негізі ретінде қызмет ете алады;

4) жаңа ізденістер мен әдістер: қазіргі саясаттағы жаһандану, көші-қон, цифрлық трансформация және ақпараттық қоғам шарттарында кез келген бірегейлік түрінің өзіндік қасиеттері бар. Осы тұрғыда мақаладан алынған нәтижелер саяси бағыттағы ұлттық мәдени факторларды талдауға мүмкіндік береді. Мәдени бірегейлік пен саяси процестер арасындағы байланыстарды анықтайтын жаңа әдістерді белгілейді;

5) идеологиялық-саяси үйлесімділік: мәдени генезис ерекшеліктерін зерттеу саяси идеология құрылымы, қалыптасу тетіктері және заманауи идеологиялық коммуникацияны нақтылайды. Біздің бастама саяси ғылымдарда таныла бастаған жаңа парадигмалар мен модельдер негізін қалайды, қазіргі заманғы постмодерндік саясаттағы өзгерістер, жаһандану мен бірегейлік трансформациясын түсінуге негіз болады.

Зерттеу әдістері

Зерттеу жұмысының бастапқы деректері «Scopus» базасындағы «Article title, Abstract, Keywords» тетігі көмегімен алынды. «Cultural identity» кілт сөзін талдау нәтижесінде отандық ғалымдардың 52 жарияланған зерттеулерінің бар екенін анықтадық. Осы зерттеулерді жүйелей келе, «Scopus» базасында индекстелуі тоқтатылған, конференция материалдарында жарияланған және тақырыпқа қатысы жоқ бейтарап зерттеулерді анықтадық (№2-кесте). Нәтижесінде осы зерттеуде 13 ғылыми жұмысқа мән бердік.

2-кесте. Бастапқы деректерді іріктеу процесі

I кезең - іздеу	Базадан кілт сөз бойынша анықталған зерттеулер (n = 52)	Анықталған зерттеулер бойынша пайдаланылмаған материалдар (n = 0)
II кезең – жүйелеу	Анықталған және талданған зерттеулер (n = 52)	Анықталған зерттеулер бойынша пайдаланылмаған материалдар (n = 39) «Scopus» базасында индекстелуі тоқтатылған журналдардағы зерттеулер (n = 23); конференция материалдарында жарияланған зерттеулер (n = 2); тақырыпқа қатысы жоқ бейтарап зерттеулер (n = 14)
III кезең -талдау	Зерттеуде пайдаланылған материалдар (n = 13)	Пайдаланылмаған зерттеулер (n = 39)

Бастапқы деректерді іріктеу процесінде табылған зерттеулерді талдау және мәдени бірегейлік генезисі және ерекшеліктері туралы мағыналы түсінік алу үшін синтез, индукция, дедукция және салыстырмалы талдауды қамтитын бірнеше аналитикалық әдістер қолданылды. Синтез мәдени бірегейлікке қатысты ғылыми әдебиеттердегі идеяларды үйлесімді түрде біріктірді. Әдіс түрлі зерттеулер нәтижелерін біріктіріп, мәдени бірегейлікті қалыптастыратын ортақ тақырыптар анықталды. Индукция мәдени бірегейлікке қатысты нақты бақылаулар, деректерден нақты қағидалар мен теорияларды дәйектеуге көмегін берді. Мәдени бірегейлікке қатысты нақты саяси ахуалдар мен құбылыстарды талдау оның генезисі және ерекшеліктерін түсінуге көмектесетін үрдістерді айқындады. Дедукция мәдени бірегейлікке қатысы бар теориялар, гипотезалар мен концептуалды негіздерді тексеру, растау және нақтылау үшін қолданылды. Белгілі бір жағдайларға сәйкес жүйеленген теориялар, модельдер мен қағидаларды қолдану мәдени бірегейлікті түсінудің өзектілігін бағалады. Салыстырмалы әдіс мәдениет, қоғам және мәдени бірегейлікпен байланысты уақыт кезеңдері арасындағы ұқсастықтар, айырмашылықтар және заңдылықтарды анықтады. Мәдени тәжірибелер, нанымдар, құндылықтар және сәйкестікке сай жасалған салыстырмалар мәдени бірегейлік түсіндірмелерін дәйектеді. Жоғарыда аталған аналитикалық әдістерді пайдалану мәдени бірегейлік генезисі және ерекшеліктерін талдауға сенімді және көп өлшемді көзқарасты қамтамасыз етеді. Түрлі көзқарастар, идеялар және әдістемелерді біріктіре отырып, мәдени бірегейліктің күрделі табиғатын мазмұнды және жан-жақты түсінуге, оның түрлі қоғамдағы даму көріністері туралы тұжырымдарды қалыптастыра алады.

Зерттеу нәтижелері және нәтижелерді талқылау

Қазақстанда қызмет атқарған, ЕҚЫҰ-ның Аз ұлттар жөніндегі жоғарғы комиссары К. Vollebaek [6] өз зерттеуінде әралуандылықтың интеграциямен байланыстылығына қатысты өз тұжырымдарын жасайды. Оның пайымдауынша, кейбіреулер үшін интеграция этникалық, мәдени, тілдік және діни әралуандылықты ілгерілетуді және бейімдеуді білдіреді, кейбіреулер түсінікті ассимиляцияның синонимі тұрғысында қарастырады. Осы пікіріне сәйкес, кейбір ғылыми еңбектерде интеграция мәдени айырмашылықтарды қабылдау мен бейімдеуді білдіру үшін пайдаланатындығы, өзге еңбектерде мүлдем қарама-қарсы мағынаны білдіретіндігін және айырмашылықтарды емес, жалпылықты атап көрсету үшін қолданылатындығын айтады. Жоғарғы комиссар әралуандылық мәселе емес екенін және қақтығыспен байланысты емес екенін де баяндайды. Оның пікірінше, біз тек туындайтын ахуалдар туралы естиміз, бірақ ешқашан талқыға шықпайтын бейбіт және үйлесімді өмір сүріп жатқан түрлі ұлттардың сансыз жағдайларын айтпаймыз. Мектептер, бұқаралық акпарат құралдары және мәдени алмасу беретін білім айырмашылықтарды тануға үйретеді. Әралуандылық өтпелі кезең,

қиыншылық пен экономикалық дағдарыс кезінде күрделі мәселелер туыратынын мойындау керек.

Әралуандылық пен интеграция қоғамдағы жеке және ұжымдық қабылдау, мінез-құлық және тиесілілікті қалыптастырады. Әралуандылық пен интеграция мәдени бірегейлікке қысым жасайтынын да айтқымыз келеді. Әралуандылық белгілі бір қауымдастықта түрлі мәдени, этникалық, тілдік, діни және әлеуметтік топтардың болуын көрсетсе, интеграция осы түрлі топтардың өзара әрекеттесетін, бірге өмір сүретін және әлеуметтік құрылымға үлес қосатын саяси процестерін білдіреді. Әралуандылық пен интеграция арасындағы өзара әрекеттестік мәдени бірегейліктің пайда болуы, эволюциясы және көрінісіне бірнеше жолмен ықпал жасайды:

1. Сапаландыру және гибридтеу: әралуандылық мәдени алмасудың шапшаңдатқышы қызметін атқарады, мәдени бірегейлік сапасын арттырады және гибридтейді. Түрлі топтармен өзара әрекеттестік азаматтардың жаңашылдығы мен креативтілігін дамытады, жаңа идеялар, тәжірибелер мен басымдықтарын мәдени болмысына сіңіреді. Интеграция осы процесті мәдениетаралық ынтымақтастық, диалог және өзара байланыстар жәрдемімен дамыған көпмәдениетті бірегейліктің пайда болуына әкеледі.

2. Мәдени біркелкілік: әралуандылық мәдени біркелкілік ұғымына қарсы тұрады, қоғамдағы бірегейліктің көптігін мойындайды. Түрлі мәдени топтар бірге өмір сүріп, өзара әрекеттесетіндіктен, біртұтас, үстем мәдениетті енгізу әрекеттеріне қарсы тұрады, мәдени айырмашылықтарды тануды қолдайды. Интеграция аясындағы теңдік пен әлеуметтік бірліктің ықпалдастығы әралуандылықты қабылдау және қоғамның барлық мүшелері арасындағы тиесілілік сезімін дамытуға мән береді.

3. Келіссөздер және бірегейлікті бейімдеу: әралуандылық шарттарында азаматтар елеулі мәдени қысымдармен кездеседі, бірегейлікке қатысты келіссөздер мен бейімделу процестерімен ұшырасады. Процесс адамның мәдени болмысының қарама-қайшы аспектілерімен келісу, түрлі мәдени орталар арасындағы шиеленістермен келіссөздер жүргізу және түрлі мәдени ортаның элементтерін қамтитын гибридті бірегейлікті қабылдайды. Интеграция мәдени алмасу, мәдениетаралық диалог және топаралық ынтымақтастықты ынталандыратын процестердің түрлі мәдени бірегейлікті қабылдау және түсінуге бейімделу процесін жеңілдетеді.

4. Әлеуметтік келісім және қақтығыстарды шешу: әралуандылық мәдениетаралық қарым-қатынас, көпмәдениетті білім мен басқару құрылымдарында эффектісі бар саясат пен бастамалардың мәдени айырмашылықтарды жеңу, әлеуметтік құрылым мен ұжымдық бірегейлікті нығайту аясында әлеуметтік келісім мен ынтымақтастықты арттырады. Интеграция түрлі мәдени топтардың тиімді әлеуметтік келісімін ілгерілету және қоғамдағы топтар арасындағы қақтығыстарды шешу үшін маңызды. Мәдениетаралық түсіністік және ынтымақтастық интеграциялық мәдени айырмашылықтардан туындайтын шиеленісті жеңілдетеді және түрлі қауымдастықтар арасындағы бейбіт өмір сүруді қалыптастырады.

Еліміздің ұлттық саясатының айқын стратегиясы саналатын полиэтникалық қоғамды шоғырландыру мәселесі зерттелген жұмыста авторлар Қазақстанда тұратын азаматтардың мәдени бірегейлігін сақтауда этномәдени білім үлкен рөл атқаратындығын баяндайды. Ғалымдар этномәдени бірегейлендіруге қол жеткізетін этномәдени білімнің негізгі міндеттері мен сипаттамаларын талдайды. Авторлар ұлттық бірлікті қамтамасыз ету демократиялық, құқықтық мемлекет қалыптастырудың түсінікті шарты деген қорытындыға келеді [7]. Бізде ғалымдар ойларымен келісе отырып, этномәдени білім саяси танымды тәрбиелеу және өзінің мәдени мұрасы үшін мақтаныш сезімін оятудағы шешуші қабілетін айтқымыз келеді. Этномәдени білім азаматтардың қоғамдағы өзге этникалық және мәдени топтармен қатар, өздерінің мәдени дәстүрлерін, тілін, әдет-ғұрыптары мен құндылықтарын терең түсінуге түрткі бола алады. Бұл тиесілілік сезімін оятып, азаматтарды өзге мәдени қауымдастықтармен байланыстарын нығайтады.

Мәдени бірегейлікке қол жеткізудің құралы саналатын этномәдени білімнің негізгі міндеттеріне мыналар жатады: мәдени хабардарлық пен бағалау: этномәдени білім қоғамдағы мәдениеттердің әралуандылығы туралы хабардарлықты арттырады және түрлі саяси тәжірибелер, нанымдар мен дүниетанымдарды түсіндіреді; мәдени мұраны сақтау: этномәдени білім дәстүрлі білім, рәсімдер мен әдет-ғұрыптардың сақталуын және өзгеріссіз берілуін қамтамасыз ететін мәдени мұраны ұрпақтан ұрпаққа жеткізуге бағытталады; мәдениетаралық түсіністік: өз мәдениетін зерттеу және басқа мәдениеттермен өзара әрекеттесу азаматтардың мәдениетаралық құзыреттілік пен мәдени айырмашылықтарды құрметтеу, көпмәдениетті қоғамдағы үйлесімділік пен ынтымақтастықты дамытады; бірегейлікті қалыптастыру мүмкіндіктерін кеңейту: этномәдени білім азаматтарға мәдени маргиналдану мен кемсітушілік ахуалында өзін-өзі бағалау мен тұрақтылықты арттыру жолымен олардың мәдени мұраларына негізделген әлеуетті бірегейлік сезімін дамытуға көмектеседі. Сондықтан азаматтардың мәдени мұраларға қатысты білім, дағдылар мен құндылықтарын қалыптастыратын этномәдени білімнің мәдени бірегейлікті сақтау, бейімдеу және өзгертуде беделі зор. Этномәдени білім қауымдастықтарға жаһандану, жаңғыру және мәдени біртектілеу мәселелерін шешуге көмектеседі, мәдени болмысты анықтайтын бірегей сипаттарды сақтайды. Сонымен қатар, этномәдени білім қоғамның мәдени мұраға мақтаныш сезімі мен тиесілілігін арттырады, мәдени қауымдастықтар арасындағы ынтымақтастық байланыстарын нығайтады және қоғамның мәдени түсініктерін байытады.

Трансшекаралық жоғары білім беруге маманданған кейбір білім беру орталықтары ортақ мәдени бірегейлік пен құндылықтарға назар аудару салдарынан мәдени мұра мен отаршылдық мұраны «жұмсақ күш» құралы түрінде пайдаланады [8]. Жұмсақ күш мәжбүрлеу мен күштеу емес, қоғам мүшелерін мәдени дипломатия тәсілдеріне сендіре білу қабілетін білдіреді. Ортақ мәдени мұра мен құндылықтар осы білім беру

орталықтарының дипломатиялық байланыстарын нығайтып, жаһандық беделін арттырады. Осы тұста бай мәдени мұраны көрсететін мәдени алмасу бағдарламаларын ұйымдастыру бірегейліктің кез келген түрін өзгертуге әлеуетті күші бар екенін айтқымыз келеді. Бұл бағдарламаларда тіл курстары, дәстүрлі өнер қойылымдары, тарихи жады мен аспаздық тәжірибе сынды іс-шараларды қамту жергілікті мәдениет пен мұраны түсінуге көмектеседі. Осы шарттарда мәдени мұраны сақтау мен насихаттау пайымды процесс екені күмәнсіз. Ұлттық бірегейлік пен мақтаныш сезімдерін қалыптастыру мәдени мұра нысандары мен жәдігерлерін сақтау және насихаттауға байланысты. Мәдени мұра нысандарының тарихи маңыздылығын көрсету мәдени туризм негізіндегі танымдық экскурсиялардың жаһандық аренадағы «жұмсақ күшті» көрсетуіне болады. Бітімгершілік, диалог пен әлеуметтік әділеттілікке негізделген білім беру бастамалары отаршылдық мұраны жояды. Тарихи әділетсіздіктермен күресу және көпмәдениетті білім беруді ілгерілету түрлі қауымдастықтармен татуластырады.

Қазақ қоғамының қазіргі өмір салты, таңдалған саяси және экономикалық векторлары өзіндік түсініктерді талап ететін этномәдени бірегейлік арасындағы шеңберді анықтап, азаматтардың көркемдік санасын көрсетеді [9]. Көркемдік сана мен мәдени бірегейлік арасында симбиозды қарым-қатынас орнаған секілді. Бұл мәселе контекстіне сай мәдени бірегейлік формаларын құруға да, түсіндіруге де болады. Дегенмен, көркемдік сана әлемді көркем құралдармен тану, қабылдау және түсіндіруді көздесе, мәдени бірегейлік мәдени топты анықтайтын нанымдар, әдет-ғұрыптар, дәстүрлер және құндылықтарды қамтиды. Осы екі ұғымның өзара әрекеттесуі көркем шығармалардың мазмұны, формасы және мағынасын қалыптастырады, қоғамдағы мәдени бірегейлікті құрады. Сипаттамалық белгілерін төмендегідей түсініктермен дәйектеуге болады:

1. Бейнелеу белгілері: көркемдік сана қоғамның саяси дүниетанымы, мәдени ерекшелігі, құндылықтары, ұмтылыстары мен ұжымдық тәжірибесін бейнелейді. Шығармашылық өкілдері өз мәдени мұралары, тарихи көзқарастары және әлеуметтік түсініктеріне сүйене отырып, өз қауымдастығының мәдени болмысымен сәйкес келетін туынды жасайды. Кейде отандық киноиндустрияда табыс табуға көзделген «жеңіл» фильмдер көбейіп кетті деп ренжиміз, бірақ бұл қоғам сұранысы екенін ұмытпау қажет.

2. Жаңашылдық пен гибридтілік: көркемдік сана инновация мен гибридтіліктің шапшаңдатқышы саналғандықтан түрлі мәдени дәстүрлер арасындағы мәдени бірегейлік эволюциясына қозғау сала алады. Шығармашылық өкілдері саяси шынайылық пен тазалықтың дәстүрлі түсініктеріне қарсы тұратын жаңа туынды жасау үшін түрлі мәдени көздерден шабыт ала отырып, шығармашылық эксперименттер, синтез және интерпретациялауға қатысады. Мәдени гибридтіліктің осы

процесі қазіргі көпмәдениетті қоғам күрделілігін көрсететін жаңа мәдени формалар мен бірегейліктің пайда болуына әкеледі.

3. Мәдени жады мен мұра: көркемдік сана мәдени жады мен мұраны сақтау, білім, тарих пен дәстүрді ұрпақтан ұрпаққа жеткізудегі орны ерекше. Көркем шығармалар уақыт өте келе мәдени бірегейліктің сабақтастығы мен өміршеңдігін мәңгілікке айналдырады.

4. Бірегейлікті қалыптастыру мен таныту: көркемдік сана азаматтардың мәдени ерекшеліктерін танытады. Шығармашылық өкілдері өз туындыларынан мәдени байланыстың жеке және ұжымдық тәжірибесін білдіретін қоғамда қалыптасқан көзқарастарды нақтылайды. Өнер азаматтардың дербес ерік-жігерін бекітеді, мәдени бірегейлікті құруға бағытталған құқығын қорғайды. Мәселен, отандық әзіл-сықақ театрлары қоғам көңілінен шығатын мәселелерді сахналауға мән береді.

Батыс Моңғолия территориясында өмір сүретін қазақтардың этникалық бірегейлігі зерттелген еңбекте бірлескен этностық диаспора ғана бірегейлікті сақтауда қабілетті екендігі дәйектеледі. Диаспорадағы мәдени бірегейлікті қалыптастырудың түрлі шарттары мен тетіктері оның құрылымындағы басым элементтер айырмашылықтарын алдын ала анықтайды. Сонымен қатар, авторлар дәстүрлі материалдық мәдениет нысандары, этникалық, рулық және діни бірегейлік ұстанымдары мәдени бірегейлікті сақтау процесіне ықпал етеді деген қорытындыға келеді [10]. Біз бұл мәселені де тұжырымдағымыз келеді. Біріншіден, дәстүрлі материалдық мәдениет нысандары этникалық белгілер санатына жатады. Көне жәдігерлер, ұлттық киім, сәулет және қолөнер туындылары мәдени бірегейліктің қызметін атқарады. Бұл нысандар этникалық, рулық және діни топтың қайталанбас мұрасын, құндылықтары мен дәстүрлерін білдіретін мәдени мағынаға ие. Екіншіден, қоғамдық кеңістікте этникалық, рулық және діни бірегейлікті белгілеу мәселенің мәнін ашады. Қоғамдық кеңістікте этникалық, рулық және діни бірегейлікті көпшілік алдында көрсетудің мәдени бірегейліктің ұжымдық түсініктерін қалыптастырудағы шешуші қызметі жоғары деп білеміз. Үшіншіден, мәдени бірегейлікті сақтауға үлес қосу түсінікті әрекет. Дәстүрлі материалдық мәдениет нысандарымен өзара әрекеттестік этникалық, рулық және діни бірегейлікті қоғамдық кеңістікте көрсететін мәдени бірегейлікті сақтау процесіне араласады. Өз мәдени мұрасын құрметтеу қауымдастықтардың мәдени ассимиляция, жаһандану және әлеуметтік өзгерістер шарттарындағы болмысын көрсетеді.

Е.А. Ефремовтың [11] диаспоралық және этникалық бірегейлікке қатысты пікірлері қызығушылық тудырады. Оның пікірінше, диаспора өкілдері этникалық көпшілікке қатысты өздерінің этномәдени бірегейлігі мен «бөтендігін» сақтауға тырысады. Ал жаңа әлеуметтік-мәдени ахуалдарға бейімделу диаспоралардың әлеуметтену және Қазақстан Республикасының азаматтық бірегейлігін қалыптастырудың даму процесін анықтайды. Расында да, кез келген диаспора өкілдері этникалық көпшілікке қатысты «бөтендік» сезімін сақтап, өздерінің этникалық және

мәдени бірегейлігін сақтауға ұмтылады. Бұл өз қауымдастығы ішінде тілі, дәстүрлері мен діни әдет-ғұрыптарын сақтаумен тығыз байланысты. Әр диаспора өзге елде тұратынына қарамастан, өз мұраларымен байланыста болады, ата-баба тамырына тиесілілік пен сабақтастық сезімін жалғастырады. Екінші жағынан, диаспоралардың өзге елде ұзақ уақыт тұруы және олардың жаңа әлеуметтік-мәдени жағдайларға бейімделуі әлеуметтену мен азаматтық бірегейліктің қалыптасуына әкеледі. Мәселен, елімізде тұратын өзге ұлт өкілдері қазақ мәдениеті, тілі мен азаматтық құндылықтары аспектілерін өздерінің болмысына біріктіреді. Осы бейімделу процесіне білім беру, жұмыс орны, көршілер, этносаралық қатынастар және қоғамдық өмірге қатысу жатады.

Отандық ғалымдар исламтануды заманауи адамның мәдени бірегейлігі және діни мәдениет пен дәстүрлерге көзқарасын қалыптастыратын ислам мен батыс әлемі арасындағы диалог шеңберінде қарастырады [12]. Исламтанудың саясаттану, тарих, теология, философия, әдебиет, өнер және әлеуметтануды қамтитын пәнаралық салада ислам және батыс өркениеттері арасындағы өзара әрекеттесулер мен алмасуларды зерттеуде басымдық жетерлік. Мәдениетаралық алмасулар, шиеленістер мен ынтымақтастықтар траекторияларын бақылайтын осы ғылым саласы екі қоғамның мәдени бірегейлігін қалыптастырған идеялар, құндылықтар және дүниетанымын тереңірек түсіндіреді. Исламтану діни плюрализм, зайырлылық, жаһандану және мультикультурализмді қоса алғанда, мәдени бірегейліктің орталық бөлігін құрайтын заманауи мәселелер мен пікірталастармен де айналысады. Осы мәселелерді сыни тұрғыдан талдай отырып, исламтану әлемдегі саясат, сенім, мәдениет және қоғамның тоғысуы туралы диалог құрады. Диалог пен мәдениетаралық өзара әрекеттестік исламтанудағы түсіністік пен түрлі діни мәдениет және дәстүрлерді бағалайды. Ислам мен батыс әлемі өркениетінің бай мұраларын зерделеу әр қоғамның күрделілігі мен алуан түрлілігі туралы түсінік береді, стереотиптер мен қате пікірлерден арылып, өзара құрмет пен ынтымақтастықты қалыптастырады.

Ұлттық асхана мен тағамдар халықтардың мәдени бірегейлігінде өзіндік орны бар [13]. Тағамдар тек күнкөріс үшін ғана емес, тарих, география, климат, ауыл шаруашылығы, дәстүрлер мен құндылықтардың көрінісі. Ұлттық тағамдардың саяси құндылығы мына себептермен байланысты: мәдени мұра: ұлттық тағамдардың тарихи және мәдени мәні зор. Ұлттық тағамдардың пайда болуы ертеден келе жатқан салт-дәстүрлер, әдет-ғұрыптардан бастау алады, өткенге дәнекер және болашақ ұрпақ үшін мәдени мұраны сақтау құралы қызметін атқарады; бірегейлік сезімі: тағам жеке және ұжымдық бірегейлікті дамытады. Адамдар белгілі бір тағамды өз Отанымен, отбасымен және қауымдастығымен байланыстырады; әлеуметтік-саяси келісім: бірге ас ішу әлеуметтік-саяси өзара әрекеттесу, байланыс пен бірліктің әмбебап тәжірибесі саналады. Бұл қоғамдық байланыстарды нығайтады және азаматтар арасындағы ынтымақтастық сезімін оятады; аспаздық әралуандылық: ұлттық тағамдар әр аймақ

пен елге тән ингредиенттер, дәмдер және дайындау әдістерінің алуан түрлілігін көрсетеді. Ұлттық тағамдар жергілікті өнімдердің байлығы, аспаздық дәстүрлер және мәдени алмасуларды көрсетеді, ұлттың аспаздық мұрасының жасампаздығы мен тапқырлығын танытады; туризм және саяси-мәдени дипломатия: ұлттық тағамдар туристерді тартуда және әлемдік аренада мәдени алмасуды ілгерілетуге үлес қосады. Қонақтар жергілікті мәдениет пен дәстүрге ену үшін шынайы аспаздық тәжірибені іздейді.

Этникалық стереотиптер қоғам, мәдениет және ұлтты мәдени тұрғыдан анықтаудың белгісі. Этникалық топтың кешенді дүниетанымы стереотиптердің қалыптасуына бейім және оны талдау этностың мәдени бірегейлігі мен ерекшеліктерін анықтайды [14]. Біздің ойымызша, этникалық стереотиптер этникалық топтың тарихи, әлеуметтік және мәдени күрделі дүниетанымын туындатады. Этникалық стереотиптердің қалыптасуын түсіне отырып біз мәдени бірегейліктің генезисі және ерекшеліктерін біле аламыз. Мәселен, тарихи оқиғалар, тәжірибелер және өзара әрекеттестік қоғамның мәдени бірегейлігін қалыптастыруымен қатар, этникалық стереотиптерді дамытады. Әлеуметтік құрылымдар, саяси институттар мен нормалар мәдени бірегейлікті қалыптастыруда және этникалық стереотиптерді дамытуда ауқымды рөлі бар. Отбасы, қауымдастық және білім беру жүйелеріндегі саяси әлеуметтену процестері стереотиптерді белгілейтін мәдени құндылықтар, нанымдар және тәжірибелерді күшейтеді. Тіл, әдебиет, өнер, дін және дәстүрден туындайтын мәдени көріністер де мәдени бірегейліктің негізгі құрамдас бөліктері. Осы мәдени көріністер топтың саяси құндылықтары, нанымдары және дүниетанымын көрсетіп, стереотиптердің қалыптасуына әкелетін қате түсіндірмелер көмегімен бұрмалануы мүмкін.

С.Қ. Жетпісбаев [15] зерттеуінің қорытындысында әдет-ғұрыптар мен дәстүрлер қоғамдық құндылықтарды ұрпақтан-ұрпаққа жеткізетін және қазақ халқының ұлттық бірлігі мен мәдени бірегейлігінің негізінде жатқан әлеуметтік тетік екендігі баяндалады. Бұл көзқарас мәдени бірегейлік генезисі және ерекшеліктеріне қатысты пікірталастарға сәйкес келеді. Саяси-мәдени тәжірибелер мен дәстүрлер ұжымдық бірегейлікті қалыптастырудағы және қауымдастыққа тиесілілік сезімін дамытудағы ұтқырлығын да көрсетеді. Біріншіден, әдет-ғұрыптар мен дәстүрлер ұрпақтан ұрпаққа әлеуметтік құндылықтар, наным-сенімдер және нормаларды жеткізудің әлеуетті құралы. Құндылықтардың осы сабақтастығы мәдени бірегейлікті қалыптастыру мен сақтау, тұрақтылығы мен өзгермелі әлеуметтік-мәдени контексттердегі өзектілігін бейнелейді. Екіншіден, ортақ салт-дәстүрді ұстану қазақ халқының аймақтық, тілдік және әлеуметтік ерекшеліктеріне сәйкес бірлік пен ынтымақтастық сезімін оятады. Мәдени мұраны қалыптастырудағы саяси қатысу қоғамдағы бірлік пен келісім саласындағы мәдени бірегейліктің ұлттық беріктігі мен тұрақтылығын жүйелендіреді. Үшіншіден, салт-дәстүрлер кез келген халықтың мәдени бірегейлігінің негізін құрайды, сабақтастық пен

тиесілілікке кепілдік береді. Мәдени элементтер кез келген ұлттың кім екенін, қайдан шыққанын және қандай құндылықтарды қадір тұтатынын анықтайды. Өзінің мәдени мұрасын сақтап, ұрпақтан-ұрпаққа жеткізетін халық өзінің ерекше бірегейлігін әлемдік қауымдастық алдында мойындата алады.

Қарқынды әлеуметтік-экономикалық өзгерістерді бастан өткеріп жатқан Қазақстанның нақты жағдайында ғылыми жүйе мәдени бірегейліктің түрлі аспектілерінің дамуына да үлес қосады [16]. Мәдени бірегейліктің генезисі және ерешеліктері аясында айтылған мәселені талдау қазақ қоғамындағы мәдениет, ғылым және дамудың күрделі өзара әрекеттестігі туралы түсінік береді:

1. Мәдени бірегейлік ғылымды қозғаушы күш: Қазақстанда мәдени бірегейліктің пайда болуы елдің бай саяси тарихы, дәстүрлері және көшпелілер мұрасымен тамырлас. Мәдени бірегейлік ғылыми ізденістер үшін түрткі саналатындықтан зерттеу бағдарламаларын, әдістемелерін және басымдықтарын қалыптастырады. Ғалымдар өздерінің мәдени мұралары мен жергілікті білім жүйелерін өзекті саяси, әлеуметтік-экономикалық мәселелерді шешу үшін пайдаланады.

2. Мәдени әралуандылық пен пәнаралық байланыс: Қазақстанның мәдени бірегейлігі оның этникалық әралуандылығымен сипатталады: елімізде қазақтар, орыстар, өзбектер, украиндар және басқа да этникалық топтар қатар өмір сүреді. Осы әралуандылық пәнаралық байланыс пен түрлі ортадағы зерттеушілер арасындағы мәдениетаралық алмасуды жүзеге асырады. Мәдени әралуандылықты қабылдаған еліміз саяси ынтымақтастық пен креативтілікке негізделген белсенді ғылыми жүйені дамытады.

3. Мәдени бейімделу мен технологиялық инновациялар: Қазақстанның қарқынды саяси реформалары мен әлеуметтік-экономикалық өзгерістері барысындағы мәдени бірегейлігі жаңғыру, жаһандану және технологиялық прогреске жауап түрінде дамып келеді. Қоғамдық-гуманитарлық, ауыл шаруашылығы, денсаулық сақтау, энергетика және ақпараттық технология салаларындағы мәдени бірегейлік еліміздің әлеуметтік-экономикалық даму траекториясын қалыптастыратын инновациялардың, қарапайым заттар туралы ғылымның шапшаңдатқышы қызметін атқарады.

Отандық ғалымдар соңғы жылдары зерттеушілердің посткеңестік кеңістікте адамның жеке басын, оның рухани дүниетанымын және әлеуметтік-мәдени, саяси бірегейлігін қалыптастырудағы исламның орны туралы мәселені көбірек көтеретіндігін жазады [17]. Мәдени бірегейлік генезисі және ерекшеліктері посткеңестік контекстің кеңестік атеизм мұрасы, саяси өзгерістер мен мәдени трансформацияларды ескеріп, исламдық бірегейлікті көрсету және дамыту үшін қиындықтар ұсынады. Посткеңестік кеңістіктегі исламдық бірегейліктің генезисіне тарихи мұралар мен мәдени жаңғырудың әлеуетті әсері мол. Діни әдет-ғұрыптар шектелген және басылып отырған Кеңес өкіметі басқаруынан кейін мәдени мұра, рухани жетекшілік және әлеуметтік

ынтымақтастықтың қайнар көзі исламға қызығушылықты қайта дамытты. Бұл жаңғыру ата-баба тамырымен қайта қосылу, мәдени бірегейлікті қалпына келтіру және тарихи қуғын-сүргін жағдайында діни еркіндікке қол жеткізуге ұмтылысты көрсетеді. Посткеңестік кеңістікте исламның мәдени бірегейлікті қалыптастыруға ықпалының күшеюіне қарамастан, ислам ілімдері мен жергілікті әдет-ғұрыптар, дәстүрлер мен заңдардың өзара әрекеттесуінен туындайтын мәселелер мен шиеленістер де бар. Азаматтар қазіргі заманның, жаһанданудың және мәдени плюрализмнің күрделілігін жеңсе де, бірегейлік, саяси қатысу, тиесілілік және интеграция мәселелерімен бетпе-бет келеді. Діни ұстанымдар мен әлеуметтік нормалар, жеке ұмтылыстар мен мәдени мұраны теңестіру бейімделу, диалог және қазіргі әлемдегі исламдық бірегейлікті қалыптастыратын түрлі элементтерді терең түсінуді талап етеді.

А. Укенов [18] зерттеуінің нәтижелері көрсеткендей, хиджабтың секуляризация жағдайындағы түрлі түсіндірмелері мен пікірлері даулы мәселе болып қала береді. Әлеуметтанулық зерттеулер көрсеткендей, кейбіреулер хиджабты діни және мәдени бірегейліктің символы деп мәлімдесе, басқалары зайырлы құндылықтарға қарсы және интеграцияға кедергі келтіретін қадамға ұқсатады. Бұл мәселені мәдени бірегейлік генезисі мен ерекшеліктері шеңберінде талдау хиджабқа қатысты түрлі түсіндірмелер мен пікірлер ұсынуымызға мүмкіндік береді:

1. Діни және мәдени бірегейлік: кейде хиджаб дінге берілгендік, рухани байланыс пен діни мұраның символы тұрғысында қызмет ететіндігін туралы айтылады. Қарапайымдылық, тақуалық және діни ілімдерді ұстануды білдіретін исламдық бірегейліктің құрамдасы да қарастырылады. Осы пікірлерге сәйкес, хиджаб жай ғана киім емес, діндарлар арасында тиесілілік, сабақтастық пен қауымдастық сезімін қалыптастыратын мәдени бірегейліктің елеулі аспектісі секілді.

2. Зайырлы құндылықтар мен саяси интеграция: дін мен мемлекеттің бөлінуіне назар аударатын зайырлы қоғамда хиджаб зайырлы саяси құндылықтар, гендерлік теңдік және әлеуметтік келісімге қарсылық форматында қабылданады. Сыншылар хиджаб патриархалдық нормаларды нығайтады, әйелдердің бостандығы мен дербестігін шектейді және зайырлы қоғамға интеграциялануға жол бермейді деп санайды.

3. Түсіндірмелер мен пікірлердің әртүрлілігі: хиджабтың қайшылықты сипаты мәдени бірегейлік, діни сенім бостандығы және жеке адамның құқықтарына қатысты қоғамдағы түсіндірмелер мен пікірлердің әртүрлілігін көрсетеді. Кейбір адамдар діни көзқарас пен мәдениетті сақтау құқығын жақтаса, басқалары зайырлылық, гендерлік теңдік пен қоғамдық келісімді бірінші орынға қояды.

4. Диалог және түсіністік: хиджаб мәселесін шешу үшін түрлі көзқарастары мен тәжірибесі бар азаматтар арасында ашық диалог, өзара құрмет пен түсіністік қажет. Хиджабтың мәдени, діни және тарихи маңыздылығы туралы сындарлы диалог пен білім қоғамдағы жанашырлық, төзімділік пен әралуандылықты қалыптастырады.

Мәселенің күрделілігін мойындап және түрлі көзқарастарды қабылдай отырып, қоғам хиджабқа қатысты мәселелерді жеке адамның құқықтарын құрметтейтін, қоғамдық келісімді қолдайтын және мәдени әралуандылықты бағалайтын жолмен шеше алады.

Зерттеу нәтижелерін талқылау барысында зерттеуде пайдаланылған материалдардың мазмұнын негізге ала отырып, өз көзқарастарымыз бен тұжырымдарымызды білдірдік. Отандық ғалымдардың халықаралық деңгейдегі зерттеулері пәнаралық сипатқа ие. Сапалық және сандық әдістерге сүйенген ғалымдар көбінесе сипаттамалық және салыстырмалы тәсілдерге көбірек сүйенген. Сонымен қатар, әлеуметтік конструктивизм, тарихнамалық, герменевтикалық және феноменологиялық редукция әдістеріне көңіл бөледі. Аталмыш әдістер арқылы алынған нәтижелер мәселе бойынша саяси ғылымдардың дамуына ықпал ететіні анық. Қолданылған әдіс-тәсілдер зерттеуіміздің сенімділігі мен объективтілігін қамтамасыз етеді және саяси ғылымдардың дамуына жаңаша үлгілер мен тұжырымдар енгізуге ұйытқы бола алады.

Қорытынды

Қорытындылай келе, бұл мақалада отандық ғалымдар тұжырымдары мен эмпирикалық зерттеулерін синтездей отырып, мәдени бірегейліктің саяси мәселелерін жан-жақты зерттейміз. Зерттеу нәтижелері саяси, тарихи және әлеуметтік-мәдени факторлардың күрделі өзара әрекеттесуімен қалыптасқан мәдени бірегейліктің көп қырлы сипатын көрсетеді. Әралуандылық пен интеграцияның анықталған ықпалдары саяси тұрғыдағы мәдени бірегейліктің қарқындылық сипаты және өзгермелі әлеуметтік ахуалдарға бейімделгіштігі мен тұрақтылығын білдіреді. Мақалада этномәдени білім мәселесіне назар аударылуы оның саяси дүниетаным мен мәдени сананы дамыту, түсіну мен сақтаудағы жоғары дәрежесін дәйектейді. Көркемдік сана мен мәдени бірегейлік арасындағы айырмашылықтар мәдени көрініс пен шығармашылықты түсіндіре алады. Зерттеудің диаспораларға назар аударуы олардың ұрпақтар мен географиялық шекаралар шеңберіндегі мәдени бірегейлікті сақтаудағы құнды саяси қызметін айқындайды. Діни бірегейлік пен исламтанудан бастап ұлттық асхана мен этникалық стереотиптерге дейінгі кең ауқымды тақырыптарды қамтыған зерттеулер мәдени бірегейліктің саяси күрделілігіне қатысты көзқарасты ұсынады. Зерттеудің құнды ақпараттары қарқынды дамып келе жатқан ғылыми саладағы жаңа нәтижелердің негізін қалап, мәдени бірегейлікті саяси ғылымдарда алдағы уақытта жаңа зерттеулер ізденісін дамытуға үлес қосады.

Зерттеудің басты ғылыми үлесіне мәдени бірегейліктің саясат пен қоғам өміріндегі қызметін кешенді талдау негізінде отандық саяси ғылымдардың дамуын жаңа бағыттарға ұмтылдыруда жатыр. Саяси, тарихи және әлеуметтік-мәдени факторлардың өзара байланысы мәдени бірегейліктің көпқырлы сипатын анықтап, саладағы жаңа талдау әдістерін енгізуге негіз болады. Мәдени және саяси бірегейліктің бір-біріне бейімделу қабілеті,

интеграция процесі зерттеулерді саясаттың қарқынды және көпөлшемді сипатын анықтады. Этномәдени білімнің саяси дүниетаным мен мәдени сананың саяси көріністері мен процестерін терең түсіндіруге мүмкіндік берді. Мақаламызда ұсынылған тұжырымдар саяси ғылымдардағы мәдени бірегейлікті айқындайтын жаңа теориялық модельдер мен эмпирикалық зерттеулерге бастама бола алатынына сенеміз.

Мақалада алынған нәтижелерге сәйкес мәдени бірегейлікке төмендегідей анықтама ұсынамыз: Мәдени бірегейлік азаматтардың ортақ сенімдері мен құндылықтары арқылы ұлттық тиесілілік пен әлеуметтік тұрақтылықты қалыптастыратын болса, саяси көзқарастар осы негізге сүйене отырып, ұлттық мүдделерді қорғау және билік құрылымын нығайту стратегиялары ретінде көрініс табады.

Қаржыландыру: Берілген мақала «Қазақстанның оңтүстік өңіріндегі этникалық азшылықтардың этникалық бірегейлену үдерістерін кросс-мәдени және аксиологиялық талдау» ғылыми жобасы аясында дайындалып, Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым комитеті қаржыландырды. Грант AP19677146.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Hall S. (1996). Introduction: Who needs "identity"? In S. Hall & P.du Gay (Eds.), Questions of cultural identity (pp. 1-17). - SAGE Publications, 1996. - 198 p.
2. Barth F. (1998). Ethnic groups and boundaries: The social organization of culture difference. - Waveland Press, 1998. - 153 p.
3. Smith A.D. National identity and the idea of European unity // International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-), 1992. - №68(1). - P. 55-76. doi: 10.2307/2620461
4. Kramer E.M. (2000). Cultural fusion and the defense of difference. In M.K. Asante, & E. Min (Eds.), Socio-cultural conflict between African and Korean Americans (pp. 182-223). - University Press of America, 2000. - 248 p.
5. Насимов М.Ө. Саяси бірегейліктің сипаттамалық белгілерін зерттеудің заманауи тәсілдері // Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ Хабаршысы. Саяси ғылымдар. Аймақтану. Шығыстану. Түркітану сериясы. - 2022. - №2 (139). - 77-92 бб. doi: 10.32523/2616-6887/2022-139-2-77-92
6. Vollebaek K. The challenge of diversity: Is integration an answer? // Security and Human Rights, 2010. - №21(3). - P. 213-219. doi: 10.1163/187502310793529215
7. Kopzhassarova U.I., Beissenbaeva B.A., Kagazbaev Z.A., Akbaeva G.N., Eskazinova Z.A. Consolidation of polyethnic society as essential strategy of national policy of Kazakhstan Republic // European Journal of Science and Theology, 2015. - №11(3). - P. 167-174.
8. Lee J.T. Soft power and cultural diplomacy: emerging education hubs in Asia // Comparative Education, 2015. - №51(3). - P. 353-374. doi: 10.1080/03050068.2015.1037551
9. Sultanova M., Mikhailova N., Amanzholova D. Between the east and the west: Reflections on the contemporary art of Kazakhstan // Folklore (Estonia), 2016. - №63. - P. 45-64. doi: 10.7592/FEJF2016.63.art
10. Baigabatova N., Tolamisso A., Rakhipova S., Ashimova D., Khuangan O., Smagulov K. Ethnocultural identity of Kazakhs of Mongolia in everyday life // Codrul Cosminului, 2018. - №24(1). - P. 79-96.
11. Yefremov Ye.A. Influence of the multiethnic environment on the diasporic identity of Koreans in Kazakhstan // Vestnik Sankt-Peterburgskogo Universiteta Vostokovedeniya i Afrikanistika, 2021. - №13(4). - P. 519-529. doi: 10.21638/spbu13.2021.404
12. Seitakhmetova N., Turganbayeva Z., Zhandossova S., Kusainov D., Nurov M. Islamic studies as dialogic project problems and prospects // European Journal of Science and Theology, 2021. - №17(3). - P. 171-180.
13. Kondybayev A., Loiseau G., Achir N., Mestres C., Konuspayeva G. Fermented mare milk product (Qymyz, Koumiss) // International Dairy Journal, 2021. - №119. - 105065. doi: 10.1016/j.idairyj.2021.105065
14. Issakova S.S., Kultanbayeva N.K., Tukhtarova A.S., Zhetessova Z.A., Kartzhan N.Ye. Linguocultural analysis of ethnic stereotypes in humorous discourse: A comparative

- analysis // Eurasian Journal of Applied Linguistics, 2023. - №9(3). - P. 33-47. doi: 10.32601/ejal.903004
15. Жетпысбаев С.К. Традиции и обычаи казахского народа: место и роль в модернизации общества // Вестник Новосибирского государственного университета. Серия: История, филология, 2023. - №22(8). - С. 9-19. doi: 10.25205/1818-7919-2023-22-8-9-19
16. Bisenbaev A., Bulatbayeva K., Orynbekov D., Zhumazhanova S., Azambayev S. Phenomenology of the scientific system of Kazakhstan: a study of social and economic effects through the Hofstede's five-dimensional model of cultural space and beyond // Economic Annals-XXI, 2023. - №201(1-2). - P. 4-14. doi: 10.21003/ea.V201-01
17. Sadvokassov S., Zhumashev R. Islamic revival in Kazakhstan from the historical perspective (1991-2020) // Journal of Al-Tamaddun, 2023. - №18(2). - P. 263-274. doi: 10.22452/JAT.vol18no2.18
18. Ukenov A. The issue of hijab in a secular Kazakhstan // Islamic Quarterly, 2023. - №67(3). - P. 365-382.

REFERENCES:

- Hall, S. (1996). Introduction: Who needs "identity"? In S. Hall & P. du Gay (Eds.), *Questions of cultural identity* (pp. 1-17). SAGE Publications, 1996.
- Barth, F. (1998). *Ethnic groups and boundaries: The social organization of culture difference*. Waveland Press, 1998.
- Smith, A. D. (1992). National identity and the idea of European unity. *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944-), 68(1), 55-76. doi: 10.2307/2620461
- Kramer, E. M. (2000). Cultural fusion and the defense of difference. In M.K. Asante, & E. Min (Eds.), *Socio-cultural conflict between African and Korean Americans* (pp. 182-223). University Press of America, 2000.
- Nassimov, M. O. (2022). Sajasi biregejlіktin sipattamalyq belgilerin zertteudіn zamaуaі tasilderі [Modern approaches to the study of the characteristics of political identity]. *Bulletin of the L.N. Gumilyov Eurasian National University. Political Science. Regional Studies. Oriental Studies. Turkology Series*, 2(139), 77-92. doi: 10.32523/2616-6887/2022-139-2-77-92 (in Kazakh)
- Vollebaek, K. (2010). The challenge of diversity: Is integration an answer? *Security and Human Rights*, 21(3), 213-219. doi: 10.1163/187502310793529215
- Kopzhassarova, U. I., Beissenbaeva, B. A., Kagazbaev, Z. A., Akbaeva, G. N., & Eskazinova, Z. A. (2015). Consolidation of polyethnic society as essential strategy of national policy of Kazakhstan Republic. *European Journal of Science and Theology*, 11(3), 167-174.
- Lee, J. T. (2015). Soft power and cultural diplomacy: emerging education hubs in Asia. *Comparative Education*, 51(3), 353-374. doi: 10.1080/03050068.2015.1037551
- Sultanova, M., Mikhailova, N., & Amanzholova, D. (2016). Between the east and the west: Reflections on the contemporary art of Kazakhstan. *Folklore (Estonia)*, 63, 45-64. doi: 10.7592/FEJF2016.63.art
- Baigabatova, N., Tolamissov, A., Rakhipova, S., Ashimova, D., Khuangan, O., & Smagulov, K. (2018). Ethnocultural identity of Kazakhs of Mongolia in everyday life. *Codrul Cosminului*, 24(1), 79-96.
- Yefremov, Ye. A. (2021). Influence of the multiethnic environment on the diasporic identity of Koreans in Kazakhstan. *Vestnik Sankt-Peterburgskogo Universiteta Vostokovedeniya i Afrikanistika*, 13(4), 519-529. doi: 10.21638/spbu13.2021.404
- Seitakhmetova, N., Turganbayeva, Z., Zhandossova, S., Kusainov, D., & Nurov, M. (2021). Islamic studies as dialogic project problems and prospects. *European Journal of Science and Theology*, 17(3), 171-180.
- Kondybayev, A., Loiseau, G., Achir, N., Mestres, C., & Konuspayeva, G. (2021). Fermented mare milk product (Qymyz, Koumiss). *International Dairy Journal*, 119, 105065. doi: 10.1016/j.idairyj.2021.105065
- Issakova, S. S., Kultanbayeva, N. K., Tukhtarova, A. S., Zhetessova, Z. A., & Kartzhana, N. Ye. (2023). Linguocultural analysis of ethnic stereotypes in humorous discourse: A comparative analysis. *Eurasian Journal of Applied Linguistics*, 9(3), 33-47. doi: 10.32601/ejal.903004
- Zhetpysbaev, S. K. (2023). Tradicii i obychai kazahskogo naroda: mesto i rol' v modernizacii obshchestva [Traditions and customs of the Kazakh people: place and role in the modernization of society]. *Vestnik Novosibirskogo Gosudarstvennogo Universiteta, Seriya: Istoriya, Filologiya*, 22(8), 9-19. doi: 10.25205/1818-7919-2023-22-8-9-19 (in Russian)
- Bisenbaev, A., Bulatbayeva, K., Orynbekov, D., Zhumazhanova, S., & Azambayev, S. (2023). Phenomenology of the scientific system of Kazakhstan: a study of social and economic effects through the Hofstede's five-dimensional model of cultural space and beyond. *Economic Annals-XXI*, 201(1-2), 4-14. doi: 10.21003/ea.V201-01
- Sadvokassov, S., & Zhumashev, R. (2023). Islamic revival in Kazakhstan from the historical perspective (1991-2020). *Journal of Al-Tamaddun*, 18(2), 263-274. doi: 10.22452/JAT.vol18no2.18
- Ukenov, A. (2023). The issue of hijab in a secular Kazakhstan. *Islamic Quarterly*, 67(3), 365-382.